

‘Deelt elkanders noden’

De Stichting Κοινωνοῦντες/Communicantes 50 jaar

Soms wat oneerbiedig aangeduid als ‘de stichting met die moeilijke naam’, gaat Κοινωνοῦντες/Communicantes al weer 36 jaar mee, althans officieel. Onofficieel begonnen de activiteiten al in 1960, toen pater Jan Daniël Bakker s.s.s. een boekenactie begon voor Poolse seminaries. Pas in 1974 richtte hij Communicantes op. Een jaar later reisde Bakker naar Sovjet-Oekraïne. En bijna 20 jaar later bezocht een vertegenwoordiger van de stichting opnieuw het land. Dit was het begin van blijvende samenwerking.

Pater Jan Bakker (1914-1982) kwam goed beslagen ten ijs toen hij zich met Oost-Europa ging bezighouden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog had hij steun georganiseerd voor de priesters van zijn congregatie, die in het *Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort* waren geïnterneerd. Ze zaten daar onder andere vanwege hun hulp aan onderduikers en geallieerde piloten.

De strenge kloosterdiscipline ten spijt, bleef pater Bakker een eigenzinnige, vrije vogel in het Nijmeegse klooster Brakkenstein. Zijn oversten beklagden zich nogal eens over zijn onverbeterbare eigengereidheid. Die hadden ze al opgemerkt voordat Bakker definitief besloot in het klooster te blijven, maar temmen konden ze hem niet. ‘Gaat geheel zijn eigen gang’, verzuchtte een van zijn superieuren in de jaren ’50.

Bakker stamde uit een nest van koppel-eigenzinnige West-Friese mannen en vrouwen, die ook bij veel weerstand, of misschien wel juist dan, hun eigen weg gingen. Daarbij was pater Jan Daniël Bakker een onvermoeibaar harde werker en zo ‘kocht’ hij vrijheid voor zichzelf. Zijn hang naar ondergrondse activisme kon vervolgens in Oost-Europa een nieuwe uitlaatklep vinden. Wie kon hem stoppen?

In de jaren ’60 verspreidden Oostenrijkse diplomaten voor pater Bakker boeken achter het IJzeren Gordijn. Zelf maakte hij korte reizen, vooral naar Joegoslavië, Polen en Tsjechoslowakije.

Voor de muur

Vanwege zijn werkzaamheden — Bakker was onder meer directeur van een wereldwijd boekenverzendhuis met soms meer dan 10 man personeel — kon hij zich pas in de jaren ’70 vrij maken voor verre reizen. Een van zijn meest exotische bestem-

mingen op zijn verlanglijstje was Litouwen, maar dat land was voor Westerse bezoekers min of meer gesloten.

Toch was Bakkers besluit om in 1975 naar Oekraïne te gaan geen tweede keuze. Tijdens zijn reizen door Oost-Europa had hij opgemerkt dat de Grieks-katholieke of geünieerde kerk — orthodoxe liturgie en kerkrecht, maar trouw aan de paus van Rome — er zeer slecht aan toe was. Ze werd niet alleen door de communistische leiders verboden of onderdrukt, maar hoefde ook niet op veel medeleven van de rooms-katholieke kerk te rekenen.

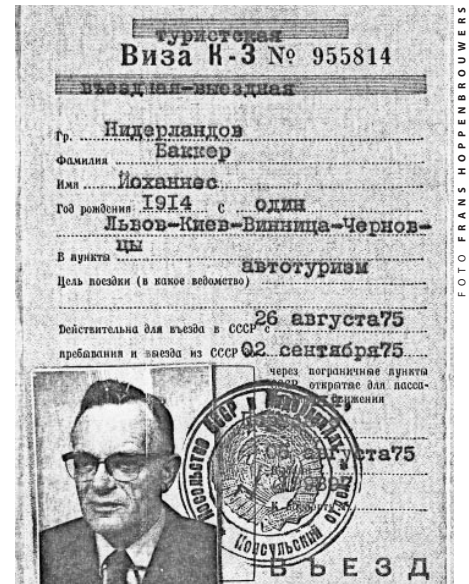
Hun lot had pater Bakker zich aange trokken en de grootste Grieks-katholieke kerk was die van Oekraïne. In 1946 op bevel van dictator Jozef Stalin ‘vrijwillig’ herenigd met de Russisch-orthodoxe kerk, bleef ze clandestien voortbestaan.

Via contacten verzamelde Bakker wat adressen en op 16 augustus 1975 vertrok hij in zijn Fiat 127 naar het Oosten. In korte tijd legde de avontuurlijke pater vijfduizend kilometer af. Namens Henk Wolzak van de Boekovski-stichting bezocht Bakker in Kiev Tatjana Zjitznikova, echtgenote van de geëmigreerde dissident Leonid Pljoesjtsj. Het hoofddoel, contact met de Oekraïense geünieerde kerk, bereikte hij niet. Al pater Bakkers bewegingen werden nauwgezet door de geheime dienst KGB gevolgd. In Vinnitsa vroegen agenten van het Sovjetreisbureau Intourist zich zelfs openlijk af welke toeristische attracties Bakker in hun stad kon vinden. Een contact in de West-Oekraïense stad Lviv kneep hem zo, dat hij zelfs voor de vermoede gast uit het verre Holland niet open deed.

Na de muur

Het bijbelse motto van de stichting ‘Deelt elkanders noden’ (Romeinen 12,13) kreeg voor het neerhalen van de Berlijnse muur vooral gestalte in informatie-uitwisseling. Via geheime en meer openlijke contacten wilde pater Bakker de katholieke gelovigen in Nederland interesseren voor hun geloofsgenoten in Oost-Europa. Ook probeerde hij de kerk achter het IJzeren Gordijn bekend te maken met de nieuwste theologische ontwikkelingen in het Westen, vooral door het opsturen en smokkelen van boeken. Soms kregen contacten cash geld toegestopt om het leven iets te vereenvoudigen.

Nieuwe mogelijkheden van samenwer-

1975: kopie van pater Bakkers visum met de voorgeschreven route van zijn Oekraïne-reis: Lvov-Kiev-Vinnitsa-Tsjernovtsi. ‘Auto-toerisme’ aan de grenzen van Europa

king ontstonden door de val van het communisme. Kennismaking met de noden daar bewoog enkele geldschietters ertoe om geld voor projecten en uitwisselingscontacten ter beschikking te stellen. Pater Bakkers opvolger Geert van Dartel kreeg er zelfs een collega bij, Paul Wennekes.

Oekraïne werd in 1991 onafhankelijk. Versterkt door de economische ineenstorting trad aan het licht wat tot dan onder een ideologische plamuurlaag verborgen zat: een sociale, economische en morele crisis. Geert van Dartel hernieuwde de contacten en maakte kennis met bisschoppen, priesters en leken, die soms de wildste plannen hadden. Een bisschop vroeg Van Dartel om een miljoen dollar om een kathedraal met alle toebehoren neer te zetten. Dit was meer dan een maatje te groot voor het kleine Communicantes.

Kleinschalig

Langzaam, onder leiding van Paul Wennekes, ging het projectenwerk een steeds grotere rol spelen, en kreeg ook Oekraïne een steeds belangrijkere plaats toebedeeld met daarbinnen veel aandacht voor de Grieks-katholieke kerk.

Aanvankelijk waren de projecten vrij elementair, zoals startsubsidies voor materiaalkosten: meubilair en computers, boeken en tijdschriftabonnementen, en des-

Culturele agenda

Noord-Hollands Byzantijns Mannenkoor

2 januari 14.00 u

De Hermitage, Amsterdam

→ nhbm.nl

Tango Remolino Lviv

4 t/m 9 januari

Internationaal tangofestival in Hotel Dnister

→ tangoremolino.org

Byzantijns Koor Indrik

za 8 januari 20.00 u

Nieuwjaarsconcert de r.k. kerk te Hippolytushoef, entree € 10 (bij reservering vooraf € 8

→ indrik.nl

Arnhemslavisch Koor

zo 9 januari 18.30 u

Kerkje 'Op de Heuvel', Heesum

zo 6 februari 14.00 u

De Hermitage, Amsterdam

→ arnhemsslavischkoor.nl

Tilburgs Byzantijns Koor

zo 9 januari, 13 februari en 13 maart

10.00 u

Liturgie in de kapel aan de Kruisvaarderstraat, Tilburg

zo 16 januari 10.00 u

Oecumenische viering, Hervormde Gemeente Ginneken (Breda).

→ home.kpn.nl/byzant2000

Utrechts Byzantijns Koor

zo 23 januari 10.30, 6 februari 11.00,

13 februari 10.30, 19 maart 9.00 en vr

25 maart 20.00 u

Liturgie te Teteringen, Schalkhaar, Utrecht (koorjubileum), Wurzburg en concert te Nunspeet

→ utrechtsbyzantijnskoor.nl

Lysenko koor

vr 4 maart 20.00 u

Benefietconcert met Close Focus.

Theater Musketon, Utrecht

zo 10 april 10.00 u

H. Mis met Byzantijnse gezangen in de Jozefkerk, Bussum

→ www.lysenko.nl

Muziekensemble Otrada

do 31 maart

Optreden in Het van Gogh Kerkje, Nuenen

→ otrada.nl

Roxette Worldtour 2011

do 10 maart, 20.00 u

Zweedse popcelebs op leeftijd in het International Exhibition

Center, Kiev

→ roxette.se

Giselle en Zwanenmeer

woe 23 maart t/m zo 10 april

Het Sint-Petersburg Ballet met het Nationaal Filharmonisch Orkest van Oekraïne o.a. in Den Haag, Hasselt (B), Rotterdam en Tilburg

→ supierzmusicmanagement.nl

Grand Prix of Donetsk 2011

zo 17 april

In het kader van de Europe Tour van de Wereldfietsfederatie UCI

2010: Dilova aan de Roemeens-Oekraïense grens. De studiesecretaris van Communicantes legt zijn vinger op het geografische centrum van Europa

noods geldt voor levensonderhoud. Na 50 jaar onderdrukking van kerk en geloof was aan alles gebrek. Gaandeweg kristalliseerden zich een aantal richtingen uit. Veel aandacht kregen en krijgen bijvoorbeeld de religieuze zusters, die zowel door hun eigen kerk als door hulpverleningsorganisaties vaak over het hoofd worden gezien. Bovendien komen ze niet gemakkelijk voor hun belangen op — als vrouwen hebben ze geleerd nederig, dienstbaar en gehoorzaam te zijn. Talloze zusters hebben een beurs gehad om theologie of een ander vak te studeren, zodat ze in hun levensonderhoud kunnen voorzien.

De Oekraïense Katholieke Universiteit heeft vanaf haar prille begin (1994) ook veel steun gekregen, omdat hier de broodnodige theologische opleiding en vernieuwing plaats moet vinden. Bovendien komen juist daar gelovigen naar toe die geen priester, zuster of monnik willen worden en met beide benen in het leven staan.

In oktober 2010 organiseerde het Oe-

cumenische Instituut van de Katholieke Universiteit de derde Oecumenische Sociale Week. Daar wordt aandacht gevraagd voor de maatschappelijke verantwoordelijkheid van kerk, gelovigen en niet-gelovigen. Het is een moedig en noodzakelijk initiatief dat van een brede interesse blijkt geeft, die verder reikt dan de eigen kerk alleen. Trouwens, het maatschappelijk middenveld blijkt amper ontwikkeld. In Lviv (een miljoen inwoners) zijn slechts honderd goed functionerende NGO's. Dat is minder dan het aantal kerken.

Κοινωνοῦντες/Communicantes is vijftig jaar oud, of jong, zo u wilt. En bankencrisis of niet, de stichting blijft aandacht vragen voor de kerk in Oost-Europa en geeft bijstand, waar mogelijk en nodig.

Frans Hoppenbrouwers

Frans Hoppenbrouwers is studiesecretaris van de stichting Κοινωνοῦντες/Communicantes en werkt op dit moment aan een biografie van pater Bakker.